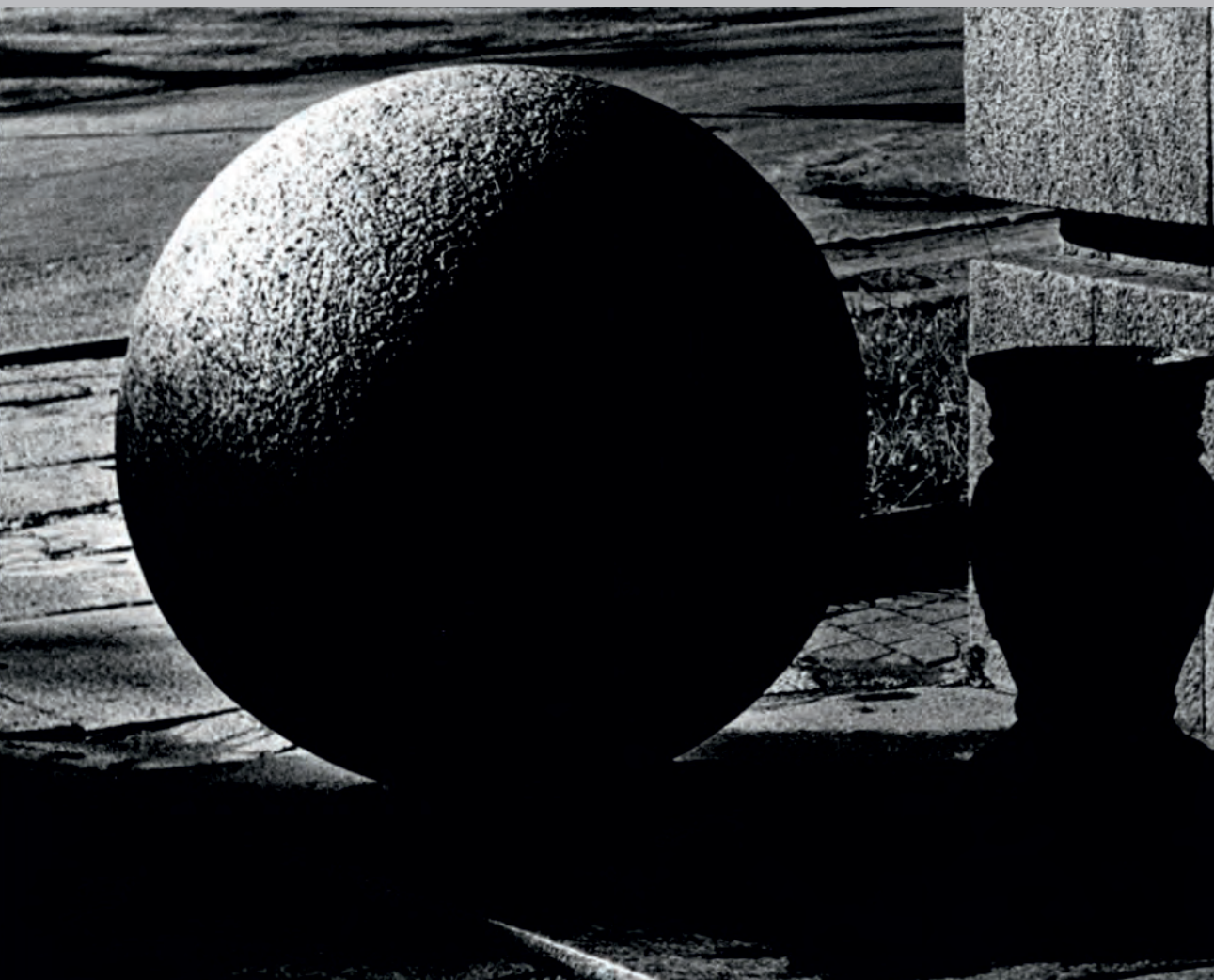

MIĘDZY ŚWIATAMI

ANTOLOGIA TEKSTÓW FILOZOFÓW KOWIEŃSKICH
NA 100. ROCZNICĘ POWSTANIA
UNIwersytetu WITOLDA WIELKIEGO

REDAKCJA:
KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA, BOGDAN SZLACHTA

MIĘDZY ŚWIATAMI

REDAKTORZY SERII
KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA

RADA NAUKOWA
EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS, KRZYSZTOF BUCHOWSKI,
ALFREDAS BUMBLAUSKAS, SIGITA MASLAUSKAITĖ-MAŽYLIENĖ,
KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA, ANDRZEJ PORĘBSKI,
KRISTINA RUTKOVSKA, ARŪNAS STREIKUS, BOGDAN SZLACHTA

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Centrum Studiów Litewskich

MIĘDZY ŚWIATAMI

ANTOLOGIA TEKSTÓW
FILOZOFÓW KOWIEŃSKICH
NA 100. ROCZNICĘ POWSTANIA
UNIwersytetu WITOLDA WIELKIEGO

REDAKCJA:
KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA, BOGDAN SZLACHTA

TŁUMACZENIA Z JĘZYKA LITEWSKIEGO
KAMIL PECELA

UNIwersytet JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE
Centrum Studiów Litewskich

KRAKÓW 2022

Kamil Pecela
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0002-4330-6945>
✉ kamil.pecela@uj.edu.pl

Paweł Plichta
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0001-6976-9350>
✉ pawel.plichta@uj.edu.pl

Bogdan Szlachta
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0003-4841-589X>
✉ bogdan.szlachta@uj.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022
© Copyright for the Polish translation by Kamil Pecela, 2022

Książka została przetłumaczona przy wsparciu Litewskiego Instytutu Kultury

Recenzent: dr hab. Arkady Rzegocki, prof. UJ

Opracowanie redakcyjne: Agnieszka Sabak
Projekt okładki: Igor Stanisławski
Fotografia na okładce: © Copyright by Robertas Kanys

ISBN 978-83-8138-657-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-658-6 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381386586>

Publikacja dofinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Fundacji Studentów i Absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego „Bratniak”, Fundacji Lepsza Polska oraz Gminy Kadzidło www.kadzidlo.pl

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA, BOGDAN SZLACHTA	
Między światami. Antologia tekstów filozofów kowieńskich	7
KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA, BOGDAN SZLACHTA	
Tarp pasaulių. Kauno filosofų tekstų antologija.	11
KAMIL PECELA, PAWEŁ PLICHTA, BOGDAN SZLACHTA	
Between Worlds: An Anthology of Texts by Kaunas Philosophers	15
TOMASZ BŁASZCZAK, MANTAS ANTANAS DAVIDAVIČIUS	
Filozofia i studia filozoficzne na Uniwersytecie Witolda Wielkiego.	19
STASYS ŠALKAUSKIS	
Właściwości filozofii	35
VOSYLIUS SEZEMANAS	
W kwestii kultury narodowej.	49
PRANAS DOVYDAITIS	
Czy istnieje filozofia narodowa?	55
VYDŪNAS	
Stosunki między narodami europejskimi.	63
IZIDORIUS TAMOŠAITIS	
W którą stronę.	67
PRANAS KURAITIS	
Prašat Aleksandras Dambrauskas-Jakštas – filozof i teolog.	75
VLADIMIRAS ŠILKARSKIS	
„Filozofia polska” Lutosławskiego.	85
PRANAS MANTVYDAS	
Legenda o Wielkim Inkwizytorze.	93

JUOZAS GIRNIUS	
Sens ludzkiego cierpienia.....	101
ANTANAS MACEINA	
Filozofia i poezja.....	115
LEVAS KARSAVINAS	
O doskonałości	125
Biogramy	151
Indeks nazwisk.....	157

KAMIL PECELA
Uniwersytet Jagielloński

PAWEŁ PLICHTA
Uniwersytet Jagielloński

BOGDAN SZLACHTA
Uniwersytet Jagielloński

MIĘDZY ŚWIATAMI

ANTOLOGIA TEKSTÓW FILOZOFÓW KOWIEŃSKICH

W 2022 roku Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie (Vytauto Didžiojo Universitetas) świętuje jubileusz 100-lecia swojego istnienia. Z tej okazji do rąk Czytelników oddajemy antologię tekstów filozofów litewskich, których nazwiska łączą się z powstaniem tego Uniwersytetu i pierwszym okresem jego istnienia. Chcemy uczcić w ten sposób instytucję, z którą Centrum Studiów Litewskich Uniwersytetu Jagiellońskiego od początku swojego istnienia nie tylko współpracuje, ale, przede wszystkim, której owo istnienie zawdzięcza.

Osoby, których teksty postanowiliśmy zamieścić w niniejszej antologii, kładły podwaliny pod nowoczesne filozofię i kulturę Litwy – wypełniając je treścią, tworząc instytucjonalne ramy ich istnienia i wychowując kolejne pokolenia litewskich myślicieli. Prezentujemy tu kanon filozofii litewskiej pierwszej połowy XX wieku i jej koryfeuszy. Antologię otwiera tekst ojca nowoczesnej litewskiej refleksji akademickiej, Stasysa Šalkauskisa, będący przedrukiem jego przemowy inauguracyjnej wykładu z filozofii na nowo powstałym wówczas Uniwersytecie. Gatunek mowy inauguracyjnej rządzi się swoimi prawami i trudno wymagać, aby odzwierciedliły się w nim cechy charakterystyczne właściwych prac naukowych jego autora, tym bardziej zaś jego najbardziej odkrywcze i oryginalne refleksje. Nie mogliśmy jednak oprzeć się okolicznościowemu charakterowi tekstu, tak świetnie korespondującemu z naszymi intencjami –

pionierskiej prezentacji dziedziny nieznanej i obcej, której odkrywanie wymaga, by przypomnieć sobie podstawy i ramy własnego poznania. Pierwszy tekst w tym zbiorze nie daje zatem pełnego obrazu tego, kim dla litewskiej filozofii jest profesor Stasys Šalkauskis, nie pokazuje, że stał on u jej początku, a z jego dokonań czerpią i odnoszą się do jego myśli kolejne pokolenia nie tylko filozofów, ale też historyków, eseistów i twórców. Nie można dowiedzieć się z niego, że Šalkauskis wyrastał z Włodzimierza Sołowjowa i neotomizmu, że jest autorem oryginalnych koncepcji związanych z filozofią kultury, narodu i sztuki, albo że dialektyka i syntezywanie to charakterystyczne dla niego sposoby filozofowania. Nie można również na podstawie tego wykładu odgadnąć, że jest autorem książki *Sur les Confins de deux Mondes. Essai synthétique sur le problème de la Civilisation Nationale en Lituanie* (Na granicy dwóch światów. Esej syntetyczny o problemie cywilizacji narodowej na Litwie, 1919), która podpowiedziała nam tytuł niniejszej antologii i w której zawarł koncepcję kultury litewskiej jako syntezy Wschodu i Zachodu. Potrzeba zdefiniowania rodzimej kultury, ducha i narodowych cech, ich celowości i roli historycznej zaprzętała uwagę Šalkauskisa przez całe życie. Powstanie niepodległego państwa litewskiego wzmocniło te dążenia i upowszechniło je. Współcześni Šalkauskisa i jego uczniowie z energią włączyli się do dyskusji, które wpływały na kształt litewskiej filozofii. Mowa inauguracyjna otwierająca naszą antologię nie dokumentuje tych zjawisk bezpośrednio, ale oddaje ducha czasu i pokazuje może najważniejsze cechy początków litewskiej filozofii, którymi charakteryzują się też kolejne teksty niniejszego zbioru i ich autorzy.

Przede wszystkim wybrzmiewa w niej uroczystość chwili. W podniosłym, czasem patetycznym tonie pisana jest większość tych artykułów. Bezpośrednio wiąże się z tym entuzjazm tworzenia nowych jakości, który nie milknie nawet w tekstach (Juozasa Girniusa, Antanasa Maceiny i Levasa Karsavinasa) pisanych w czasie II wojny światowej i okupacji Litwy przez Związek Radziecki – i w nich bowiem widać niezłomne dążenie do kreacji, doskonalenia się i pokonywania problemów, jakie zły świat stawia na drodze do ideału. Energia ta nie pozwoliła zapewne na zakorzenienie się w litewskiej filozofii powszechnych w Europie nastrojów końca i upadku cywilizacji. Entuzjazm tworzenia wyrażał się wreszcie także w tematyce pedagogicznej, która często towarzyszyła filozoficznym zainteresowaniom litewskich myślicieli, a nawet przekładała się na aktywne zaangażowanie społeczne i czyniła z nich wychowawców młodzieży.

Po wzniosłości otwarcia i ekscytacji twórców nadchodzi ciężka praca tworzenia fundamentów przyszłej budowli. Dlatego tak wielu litewskich filozofów zaczynało od odpowiedzi na pytania fundamentalne, np. „kim jestem?”. Kwestia

tożsamości i autoidentyfikacji jest tu bardzo widoczna. Innym ważnym problemem, który wtedy stawiali przed sobą litewscy myśliciele, był stosunek do świata. W naszej antologii odbija się to w tekstach historycznych. Ich autorzy próbują rozpoznać kontekst (filozoficzny, kulturowy, geopolityczny, narodowy itd.), w którym przyszło im tworzyć, albo deklarują potrzebę takiego rozpoznania (np. zachęcając do pracy w dziedzinie historii filozofii, która da podstawy stworzenia własnej, „litewskiej” filozofii). Innym aspektem problemu stosunku do świata jest aparat poznawczy człowieka. Choć nie widać tego w naszej antologii, gnoseologia była wówczas na Litwie jedną z najbardziej rozwijanych gałęzi filozofii. Na końcu nieuchronnie przychodziło pytanie o cel. W dążeniu do ideału, w pracy u podstaw miało pomóc określenie ideału, do którego dążono. Doskonalenie się, cierpienie jako cena za nie, kwestia przywództwa i odpowiedzialności to tematy, które z czasem coraz częściej pojawiają się w refleksji litewskich filozofów, a historia państwa i narodu litewskiego w drugiej połowie XX wieku tylko wzmacniała te tendencje. To zapewne przesądziło, że wyobrażeniami tak wielu litewskich filozofów zawładnęła *Legenda o Wielkim Inkwizytorze*. Eschatologiczne problemy przełożyły się na obecność wątków religijnych i teologicznych. Gdy spojrzeć na filozofię litewską z tej perspektywy – początków, samookreślenia, budowania, stawiania przed sobą ideału i dążenia do niego mimo trudów – wybór inauguracyjnego wykładu Šalkauskisa na tekst otwierający antologię *Między światami* wydaje się bardziej niż zasadny.

Jest zasadny nie tylko dlatego, że określa zawartość naszej książki, ale również z tego powodu, że charakteryzuje ją samą. Przy tworzeniu jej towarzyszyło nam podniosłe uczucie otwierania nowej przestrzeni, entuzjazm twórców, wysilek pracy u podstaw i namysł nad ideałem, do którego dążymy. *Między światami* to praca jednocześnie nad początkiem i celem, przeszłością i przyszłością, jej Janusowe oblicze zwrócone jest równocześnie w dwóch kierunkach. Historię początku filozofii litewskiej w XX wieku rozpoczynamy serię wydawniczą „Bibliotheca Lituaniae”, której celem jest szeroka prezentacja najnowszej kultury litewskiej.

Niniejszy tytuł jej pierwszego tomu wybraliśmy dlatego, że charakteryzuje treść książki. Teksty w niej zawarte są „pomędzy”. Zajmują się nie tylko opozycjami i aporiami, ale też rodzajowo sytuują się między filozofią a socjologią, politologią czy historią, gatunkowo zaś między traktatem lub artykułem „naukowym” a esejem, prozą czy publicystyką. Ten charakter ma nasza antologia, która również jest „pomędzy”. Chce łączyć ciekawość odkrywców nowych lądów z szacunkiem historyków dla szlachetnej przeszłości. Ma ambicje pobudzania do naukowego opracowania nieznanego w Polsce materiału i podjęcia

dialogu z ciekawymi myślicielami, przedstawicielami kultury naszych sąsiadów, a jednocześnie pragnie wznieść pomnik dla tej kultury jako fenomenu o ukończonym charakterze. Ze względu na tę dwoistość i rozpięcie antologia ma niedoskonały charakter. Jeśli jednak wierzyć Karsavinasowi, niedoskonałość jest niezbędna dla doskonałości, do której dążymy. Niech kolejne tomy litewskiej biblioteki Centrum Studiów Litewskich Uniwersytetu Jagiellońskiego zaświadczą o nieustannej pracy doskonalenia się, a tom niniejszy niech zostanie przyjęty jako dar zarówno przez Czytelników w Polsce, których pobudzi do odkrywania kultury Litwy, jak i przez patronów, założycieli, twórców, pracowników, wychowanków i absolwentów Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie oraz jako dowód ich wielkości.

W 2022 roku Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie (Vytauto Didžiojo Universitetas) świętuje jubileusz 100-lecia swojego istnienia. Z tej okazji do rąk Czytelników oddajemy antologię tekstów filozofów litewskich, których nazwiska łączą się z powstaniem tego Uniwersytetu i pierwszym okresem jego istnienia. [...] Osoby, których teksty postanowiliśmy zamieścić w niniejszej antologii, kładły podwaliny pod nowoczesne filozofię i kulturę Litwy – wypełniając jej treścią, tworząc instytucjonalne ramy ich istnienia i wychowując kolejne pokolenia litewskich myślicieli. Prezentujemy tu kanon filozofii litewskiej pierwszej połowy XX wieku i jej koryfeuszy.

Bibliotheca Lituaniae to międzynarodowa seria wydawnicza Centrum Studiów Litewskich Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W ramach przedsięwzięcia przygotowywane są monografie tematyczne związane zarówno z dziejami i kulturą Litwy, jak i stosunkami polsko-litewskimi, a także przekłady najważniejszych tekstów współczesnych litewskich filozofów, eseistów, politologów, socjologów, antropologów, kulturoznawców, mitoznawców, religioznawców i innych naukowców. Celem przedsięwzięcia jest szeroko zakrojona panorama myśli litewskiej XX i XXI wieku, prezentacja głównych postaci oraz najżywotniejszych idei, które kształtują tożsamość współczesnych Litwinów. Wiedza o tych zjawiskach jest niezbędną podstawą przyjaznych relacji o szerokim, nie tylko kulturowym charakterze.

UNIwersytet JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Centrum Studiów Litewskich

<https://akademicka.pl/>

